

BUGU

Dil ve Eğitim Dergisi

BUGU
Journal of Language and Education
4/4, 442-467

TÜRKİYE

www.bugudergisi.com

E-ISSN: 2717-8137

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 28.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 12.12.2023

Yıldız, M. ve Gürler, H. (2023). Öğretmen adaylarının sözlük kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *BUGU Dil ve Eğitim Dergisi*, 4(4), 442-467. <http://dx.doi.org/10.46321/bugu.145>

ÖĞRETMEN ADAYLARININ SÖZLÜK KULLANMA ALIŞKANLIKLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Prof. Dr. Mustafa YILDIZ

Necmettin Erbakan Üniversitesi myildiss@gmail.com ORCID

Dr. Hilal GÜRLER

gurlerhilalturkce@gmail.com ORCID

Öz

Türkçe eğitiminin temel hedefi; dört temel dil becerisi olarak adlandırılan dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesidir. Temel dil becerilerini geliştirmenin yolu ise etkili bir kelime öğretiminden geçmektedir. MEB Türkçe Dersi Öğretim Programlarındaki kazanımlarda da kelime öğretimi ve sözlük kullanımının gerekliliği ile ilgili maddelere yer verilmiştir. Bu bakımdan, öğrencilerin kelime hazinelerinin zenginleşmesinde ve sözlük kullanma becerilerinin gelişiminde birinci derecede sorumluluğu bulunan öğretmenlerin sözlük kullanma alışkanlıkları da üzerinde durulması gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma, Türkçe öğretmeni adaylarının sözlük kullanma alışkanlıklarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın örneklemini 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümü 3 ve 4. sınıflarında öğrenim görmekte olan 92 öğrenci oluşturmaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada öğretmen adaylarına 12 adet açık uçlu soru sorulmuştur. Veriler içerik analizine göre düzenlenmiş, katılımcıların açık uçlu sorulara verdiği cevaplar kodlanarak kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilere göre frekans değerleri verilmiş, daha sonra bulgular tablolar hâline getirilerek yorumlanmıştır. Araştırma sonunda; katılımcıların çoğunluğunun elektronik sözlük kullanmayı tercih ettiği, çağrışım olarak sözlük kavramıyla kitap kavramını bağdaştırdığı, sözlüğe bakarken kelimelerin bütün anlamlarını okuduğu, Güncel Türkçe Sözlük dışında en çok “Osmanlı Türkçesi Sözlüğü”nü kullandığı, sözlüğe genellikle “Eski Türk Edebiyatı” ve “Osmanlı Türkçesi” derslerinde ihtiyaç duyduğu, sözlük yazarı olarak da “Kaşgarlı Mahmut”, “İskender Pala” ve “Şemsettin Sami” gibi isimleri ifade ettiği belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Türkçe eğitimi, öğretmen adayı, sözlük, alışkanlık.

A RESEARCH ON THE DICTIONARY USE HABITS OF PROSPECTIVE TEACHERS'

Abstract

The main goal of Turkish education is to develop listening, reading, speaking, and writing skills, which are called four basic language skills. The way to develop basic language skills is through effective vocabulary teaching. In the achievements of the Ministry of National Education Turkish Lesson Curriculum, items related to vocabulary teaching and the necessity of using a dictionary are included. In this respect, the dictionary usage habits of teachers, who are primarily responsible for enriching students' vocabulary and developing their dictionary use skills, appear as an important issue that should be emphasized. This study was prepared to determine the dictionary usage habits of Turkish teacher candidates. The sample of the study consists of 92 students studying in the 3rd and 4th grades of Necmettin Erbakan University Ahmet Kelesoglu Education Faculty Turkish Language Teaching Department in the 2017-2018 academic year. In this study, in which the qualitative research method was used, 12 open-ended questions were asked to the teacher candidates. The data were organized according to content analysis, and the answers given by the participants to those open-ended questions were coded and categorized. Frequency values were given according to these categories, and then the findings were interpreted in tables. At the end of the research; The majority of the participants preferred to use electronic dictionaries, associated the concept of a dictionary with the concept of the book as a connotation, read all the meanings of words while looking at the dictionary, mostly used the "Ottoman Turkish Dictionary" apart from the Contemporary Turkish Dictionary, the dictionary was generally used in "Old Turkish Literature" and "Ottoman Turkish" courses. It was determined that they mentioned names such as "Kasgarli Mahmut", "Iskender Pala" and "Semsettin Sami" as lexicographers.

Keywords: Turkish education, prospective teachers', dictionary, habit.

Ø. Giriş

Sözlüklerin bir dile ait söz varlığını ortaya koyan en önemli başvuru kaynağı olduğu bilinmektedir. Sözlükler söz varlığını ortaya koyarken aynı zamanda dili koruyup onun gelecek nesillere aktarılmasını da sağlamaktadır. Bugün "sözlük" olarak adlandırılan bu kavram, dilimizde eskiden "lügat", "kamus", "tuhfe", "divan", "mucem" "ferheng" gibi kelimelerle ifade edilmekteydi. Kamus-ı Türkî, Lügat-i Osmanî, Tuhfe-i Vehbi gibi sözlükler buna örnek olarak verilebilir.

Türk Dil Kurumuna (2009, s. 1806) göre sözlükler bir dilin bütün veya belli çağlarında kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre sıralayarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eserlerdir. Doğan (1982, s. 906) ise sözlükleri bir dile ait kelimelerin tamamının veya bir kısmının tanımlarıyla birlikte, daha çok alfabe sırasına göre toplandığı kitap, lügat, kamus olarak ifade etmektedir. Tanımlara bakıldığında sözlüklerin bir dile ait kelimelerin açıklamalarını vermesi ve bunu belli bir düzene göre yapması söz konusudur. Vardar (2002, s. 183) ise sözlüklerin alfabetik sıraya ek olarak bazı durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dil bilgisi ulamları, eş anlamlıları vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunması üzerinde durmuştur.

Parlatır (1995, s. 3), sözlükleri bir dilin temel söz varlığını toplayan ve koruyan bir hazineye benzetir. Aynı zamanda bir dilin iyi işlenmiş olup olmadığını araştırırken ve bu konuda bir yargıya varırken sözlüklerin göz önünde tutulması gerektiğini savunur. Bu yüzden

söz varlığı ve sözlük ifadelerini birbirinden ayrı düşünmek imkânsızdır. Yine benzer şekilde Aksan (2009, s. 75) da sözlüğü, bir dilin (ya da birden çok dilin) söz varlığını, söyleyiş biçimleriyle, yazımlarıyla veren, bağımsız biçimbirimleri temel alarak bunların başka öğelerle kurdukları söz öğeleriyle birlikte anlamlarını, değişik kullanımlarını gösteren söz varlığı kitabı olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, sözlük kavramını daha genel ve açıklayıcı olarak ifade etmektedir. Söz konusu tanımlar genel sözlükler için söylenmiştir. Özel amaca hizmet eden sözlüklerde ise bu amaçlar değişiklik göstermektedir.

Sözlükler aynı zamanda bir dilin anayasası gibidir çünkü sadece dilin söz varlığını toplamakla kalmaz; dili korur, onu bozulup yozlaşmaktan kurtarır. Bu özellikleriyle dilin yapı taşı denilebilecek üstün bir değere sahiptir (Böler, 2006, s. 102). Bu yönüyle sözlükler aynı dili konuşan bireylerin ortak kelime hazinesini belirleyen temel kaynaklardır.

Sözlükler, bir dile ait kelimeleri ifade ederken aynı zamanda o dille oluşturulan ve aktarılan kültürün de haritasını verir. Bir kişi sözlükleri dikkatli okuduğunda sözlükler aracılığıyla o topluluğun kültürü, sanatı ve yaşam şartları hakkında da bilgiye sahip olabilir (Çotuksöken, 2002).

1. Sözlük Türleri

Dîvânü Lugâti't-Türk ile başlayan Türk sözlükçülük geleneği yaklaşık bin yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Kaşgarlı Mahmut tarafından hazırlanan eser Türk yazı dillerinin ve ağızlarının bin yıl önceki söz varlığını günümüze ulaştıran önemli bir kaynaktır.

Bir dilin anlam derinliği ve zenginliği, o dilin kelime hazinesiyle bağlantılıdır. Kelime hazinesi ise bir dildeki kelimelerin bütünüdür. Sözlükler kelimelerin bir arada bulunduğu ve belli bir düzene göre yer aldığı temel kaynaklardan biridir. Aynı zamanda dilin sahip olduğu kelime hazinesini kuşaktan kuşağa aktaran önemli araçlardır. Bu araçların sahip olması gereken en önemli özelliklerinden biri nitelik, diğeri ise işlevselliştir (Gülseren ve Batur, 2009, s. 135). Bir sözlüğün işlevsel olmasındaki en önemli etken amacına iyi hizmet etmesidir.

Öğrencilerin yeni eğitim sistemine göre dört yıl ilkökul ve dört yıl ortaokul olmak üzere sekiz yıllık bir ilköğretim süreci vardır. Bu süreç boyunca öğrenciler gerek fiziksel gerekse zihinsel olarak büyük değişim göstermektedir. Bu durum da öğrencilerin seviyelerine uygun sözlük hazırlamanın önemini ortaya koymaktadır. Sözlük hazırlamanın genel amacı, bir dile ait söz varlığını ortaya koymaktır. Ayrıca sözlükler hazırlanırken türlerine göre farklı amaçlardan da bahsedilebilir. Hedef kitle de bu amaca göre belirlenir. Hedef kitlenin beklentilerine cevap veremeyen sözlükler başarılı olamayacaktır (Boz, 2006, s. 30-31). Aksan (1998, s. 85) da sözlük hazırlamada amacın doğru olarak belirlenmesinin çok önemli olduğunu ve ilköğretim öğrencileri için işlevsel bir sözlük hazırlamanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi sözlük hazırlamanın en önemli aşaması; amacın belirlenmesi ve farklı amaçlar için farklı nitelikte sözlüklerin hazırlanmasıdır. Genelde sözlük denildiğinde standart sözlükler akla gelmektedir. Hâlbuki çok farklı amaçlara hizmet eden ve değişik şekillerde hazırlanmış sözlükler de bulunmaktadır.

Aksan, sözlüklerin hazırlanış amaçları ve taşıdıkları nitelikler bakımından çok çeşitli olduklarını söyler ve sözlükleri şu şekilde sınıflandırır:

1. Bir ya da birden çok dilin söz varlığını işleme bakımından:
 - a) tekdilli, b) çokdilli sözlükler.
2. Abece sırasının temel alınıp alınmamış olmasına göre:
 - a) abecesel sözlükler, b) kavram (ya da kavram alanı) sözlükleri.
3. Ele alınan söz varlığının niteliğine göre:
 - a) Genel sözlükler (ortak dil, yazı dili sözlükleri, ansiklopedik sözlükler).
 - b) Lehçe bilimi sözlükleri.
 - c) Eş anlamlı, eşadlı, ters anlamlı ögeler sözlükleri.
 - ç) Yabancı ögeler sözlükleri.
 - d) Tarihsel sözlükler,
 - e) Köken bilgisi sözlükleri.
 - f) Uzmanlık alanı sözlükleri (terim sözlükleri).
 - g) Argo sözlükleri.
 - h) Atasözü ve deyim sözlükleri.
 - ı) Anlatıbilim sözlükleri.
 - i) Sanatçı ve metin sözlükleri.
 - j) Yanlış yerleşmiş öge sözlükleri.
 - k) Tersine sözlükler ve başka sözlük türleri (Aksan, 2009, s. 76).

Yukarıda sıralanan sözlük çeşitlerinden herkesin haberi olması ve bunları kullanması gerekmektedir. Özellikle Türkçe öğretmenlerine bu konuda büyük görev düşmektedir.

2. Sözlüğün Türkçe Öğretimindeki Yeri ve Önemi

Türkçe öğretiminin temel hedefi; dört temel dil becerisi olarak adlandırılan dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesidir. Bu becerilerin gelişmesi öğrencilerin kelime hazinesiyle yakından ilişkilidir. Öğrencilerin kelime hazinelerinin sistemli bir şekilde zenginleşmesi, onların okuduğunu ve dinlediğini anlamasında, yazı yazma ve konuşma sürecinde büyük öneme sahiptir. Anlama ve anlatma becerileri olarak iki gruba ayrılan bu beceriler doğrudan kelimelerle bağlantılıdır.

MEB Türkçe Dersi Öğretim Programında bütün becerilerde kelime öğretimi ve sözlük ile ilgili kazanımlara yer vermiştir. Aynı zamanda Türkçe dersi etkinlik kitapları incelendiğinde kelime ve sözlük ile ilgili etkinliklerin yoğun şekilde bulunduğu görülmektedir. Bu da sözlük kullanımına gereken önemin verilmesi gerektiğinin bir göstergesidir.

Aşağıda sözlük kullanımı ve kelime öğretiminin önemiyle ilgili bazı kazanımlar örnek olarak verilmiştir:

T.5.1.2. Dinlediklerinde/izlediklerinde geçen, bilmediği kelimelerin anlamını tahmin eder. Öğrencilerin kelime anlamlarına yönelik tahminleri ile sözlük anlamlarını karşılaştırmaları sağlanır (MEB, 2019).

T.8.3.5. Bağlamdan yararlanarak bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını tahmin eder.

a) Öğrencilerin tahmin ettikleri kelime ve kelime gruplarını öğrenmek için sözlük, atlasözleri ve deyimler sözlüğü vb. araçları kullanmaları sağlanır (MEB, 2019).

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere Türkçe dersinin öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerinin geliştirilmesi, Türkçeyi doğru ve düzgün kullanmasını sağlaması ve söz varlığını zenginleştirilmesi maddeleri başta olmak üzere genel olarak sözlük kullanmanın gerekliliği ifade edilmektedir. Ayrıca dil becerilerine göre ayrılan kazanımlarda da bunun üzerinde durulmuştur. Sözlük kullanımı, öğrenciye bağlamdan hareketle kelimenin anlamını bulamadığı durumlarda kaynak olma özelliği taşıdığı gibi kelime öğrenimini ders dışında da sürdürme açısından özerklik tanımaktadır (Gairns-Redman, 1986, s. 79).

Anlama ve anlatma olarak ikiye ayrılan temel dil becerilerini bireye kazandırmanın yolu sözcük öğretiminden geçer. Bu becerilerin bireye kazandırılması için en verimli ortam ise okullardaki Türkçe dersleridir. İlköğretim Türkçe Öğretim Programı göz önüne alındığında bu durumun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Türkçe dersinin araçları olan konuşmalar ve okuma parçaları, kelimelerden oluşur. Bir konuşmayı ya da bir okuma parçasını anlamak, metni oluşturan sözcüklerin anlamını, cümle içindeki işlevini bilmek ve kavramakla gerçekleşebilir.

Kelime hazinesi, bireylerin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi olarak ifade edilmektedir. Kelime hazinesinin zenginliği; insan ilişkileri, öğrenme başarısı bakımından öğrencilere üstünlük sağlamaktadır (Kavcar vd., 1998, s. 7). Sözlük kullanma alışkanlığı kelime hazinesini artırıcı etkinliklerden biridir.

Kelime anlamıyla ilgili etkinliklerde öğrenciler anlamını bilmedikleri kelimeleri öğretmenlerine sorarak ya da sözlüğe bakarak bulmaya çalışırlar. Öğretmenlerine sorarak öğrenmeleri onlar için daha kolaydır. Bu yüzden sözlüğe bakıp uğraşmak istemezler. Hâlbuki öğrencilerin kelime hazinelerini zenginleştirebilmeleri için sözlük kullanmayı alışkanlık hâline getirmeleri gerekir. Sözlük kullanarak kelimelerin diğer anlamlarını da görebilme, farklı kelimelerle karşılaştığında dikkatini çekenleri okuma gibi durumlarla karşılaşması onlar için son derece faydalıdır. Ayrıca araştırarak ve uğraşarak bulunan kelimeleri öğrencilerin unutmaması daha zor olacak ve zihnindeki kalıcılığı artacaktır. Öğrencilerin gerek derslerde gerekse ders dışı etkinliklerde sözlük kullanmaları onların sözlüğe karşı geliştirdikleri tutumlarına bağlıdır. Burada en büyük görev öğretmenlere düşmektedir.

Öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmanın en kolay ve etkili yolu öğretmenlerin bu konuda onlara örnek olmasıdır. Sözlük kullanma alışkanlığı kazanmamış ve sözlük bilincine sahip olmayan bir öğretmenin öğrencilerine bunu aktarması beklenemez. Öğretmenlerin ders kitabı ve etkinlik kitabına verdiği önemi sözlüğe de vermesi ve onu sürekli kullanması öğrencileri bu konuda motive etmede büyük öneme sahiptir. Hepimizin bildiği üzere öğrenciler onlara söylenilenden ziyade karşısındakinde gördüklerini yapmaktadır.

Bu çalışma, “öğretmen adayı” olarak nitelendirdiğimiz geleceğin öğretmenlerinin sözlük hakkındaki düşüncelerini öğrenme, bu alana olan ilgilerini tespit etme ve genel olarak sözlük kullanma alışkanlıklarını değerlendirme açısından önem taşımaktadır.

3. Alan Yazın Taraması

Alan yazın taraması yapıldığında sözlük kullanma tutum ve alışkanlıkları ile ilgili çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir:

Demirtaş'ın (2010), "Türkçe Öğretmenlerinin Okul Sözlüğü Kullanma Konusundaki Tutum ve Davranışları" adlı tez çalışmasının çalışma grubunu Afyonkarahisar ilinde görev yapan 80 Türkçe öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler anket formları ile toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre Türkçe öğretmenlerinin sözlük kullanmaya yönelik olumlu görüşleri bulunmasına rağmen öğrencilere örnek olacak davranışlara sahip olmadıkları tespit edilmiştir.

Yaman'ın (2010), "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme" adlı makalesinin nicel örnekleme 407 ilköğretim öğrencisinden, nitel çalışma grubu ise 10 Türkçe öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmada nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı "çoklu metot"tan yararlanılmıştır. Araştırma sonunda, öğrencilerin anlamını bilmedikleri kelimeler için ilk olarak bağlama göre tahmin etmek yerine sözlüğe baktıkları ve ders dışı etkinliklerde sözlük kullanmaya yönelik tutumlarının olumlu olmadığı görülmüştür.

Melanlıoğlu'nun (2013), "Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları: Nitel Bir Araştırma" adlı makalesinin çalışma grubunu ortaokul 5. 6. 7. ve 8. sınıflarında okuyan sekizer öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde ise nitel araştırma yöntemi olan fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırma sonunda, öğrencilerin sınıf seviyesi yükseldikçe sözlük kullanma alışkanlıklarının arttığı tespit edilmiştir.

Yaman ve Dağtaş'ın (2013), "Sözlüklere Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" adlı makalesinin örnekleme İzmit'te öğrenim görmekte olan 1160 ortaokul öğrencisinden oluşturmaktadır. Yapılan analiz sonucunda iki alt boyut (sözlük kullanma alışkanlığı- sözlük kullanmanın faydaları) ve 16 maddeden meydana gelen bir ölçme aracı elde edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre SYTÖ'nün çalışmalarda kullanılmaya uygun, geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu ifade edilmiştir.

Dağtaş'ın (2014), "Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Elektronik Sözlüklere Yönelik Görüşleri" adlı makalesinin çalışma grubunu 7. sınıfta öğrenim görmekte olan 17 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgubilim kullanılmıştır. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmış ve veriler içerik analiziyle incelenmiştir. Araştırma sonunda ulaşılan bulgulara göre, birçok öğrenci elektronik sözlüklerin basılı sözlüklere göre daha kolay, hızlı ve kelime potansiyelinin fazla olduğu görüşündedir.

Süt'ün (2015), "Ortaokul Türkçe Dersinde Öğretmen ve Öğrencilerin Türkçe Sözlük Kullanma Tutumları" adlı tez çalışmasının örneklemini Gaziantep'te görev yapan 198 Türkçe öğretmeni ve 879 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Araştırmada veriler Türkçe öğretmenlerinin tutumlarını belirlemeye yönelik anket formu ve sözlüklere yönelik tutum ölçeği aracılığıyla toplanmıştır.

Can ve Deniz'in (2016), "Ortaöğretim Öğrencilerinin Sözlüklere Yönelik Tutumları" adlı makalesinin amacı 9, 10 ve 11. sınıfta öğrenim gören öğrencilerin sözlüklere yönelik tutumlarının belirlenmesidir. Araştırmada tarama modelinden yararlanılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 21.0 programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın sonunda ortaöğretim öğrencilerinin sözlük kullanmaya yönelik tutumlarının yüksek seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Göçer'in (2016), "Türkçe Öğretmenleri ve Öğretmen Adaylarının 'Sözlük Bilgisi ve Sözcük Öğretimi'ne Yönelik Yeterlikleri" adlı makalesinin çalışma grubunu 11 Türkçe öğretmeni adayını ile 25 Türkçe öğretmeni olmak üzere 36 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada

nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve elde edilen veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğretmen adaylarının Türkçe öğretmenlerine göre sözlük bilgisi ve sözcük öğretimi bakımından daha yeterli olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında katılımcıların büyük bölümünün sözcük öğretiminde geleneksel yöntemleri kullandığı ve doğrudan sözlük kullanılarak çalışmalarını yürüttükleri anlaşılmıştır.

Maden ve Maden'in (2018), "Türkçe Öğretmeni Adaylarının Elektronik Sözlük ve Yazım Kılavuzu Kullanma Alışkanlıkları" adlı makalesinin çalışma grubunu 80 Türkçe öğretmeni adayı oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler nitel analiz yöntemleriyle yorumlanmıştır. Araştırma sonunda Türkçe öğretmeni adaylarının e-sözlük ve yazım kılavuzunu çoğunlukla kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Çelik'in (2021), "Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları ve Sözlük Okuyabilme Becerileri" adlı makalesinin çalışma grubunu ilköğretim 5, 6, 7. ve 8. sınıflarında öğrenim görmekte olan toplam 24 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma sonunda, ilköğretim öğrencilerinin genel olarak sözlüklerin işlevlerini bilmedikleri, sözlük kullanma becerisine sahip olmadıkları ve sözlüğü bir ders aracı olarak gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Tağa'nın (2022), "Ortaokul Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma" adlı makalesinde tarama modeli kullanılmış ve veri toplama aracı olarak anket formundan yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında okuyan 609 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma sonunda, öğrencilerin sözlüğü bir ders aracı olarak gördüğü ve bu konuda yeteri kadar alışkanlıkları bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Türkçe öğretmeni adaylarının sözlük kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Anlamını bilmedikleri bir kelime ile karşılaştıklarında neler yapıyorlar?
2. "Sözlük" kelimesi onlarda neler çağırıyor?
3. Kendilerine ait bir sözlükleri var mı? Varsa bunu kullanmanın gerekliliğini hissediyorlar mı?
4. Genellikle basılı sözlükleri mi yoksa elektronik sözlükleri mi kullanmayı tercih ediyorlar?
5. Bir kelime için sözlüğe baktıklarında sadece ilk anlamını mı okuyorlar yoksa diğer anlamlarını da okuma ihtiyacı hissediyorlar mı?
6. Güncel Türkçe Sözlük dışında hangi sözlükleri kullanma ihtiyacı hissediyorlar?
7. Daha çok hangi derslerde ve hangi tür metinlerde sözlük kullanma ihtiyacı hissediyorlar?
8. Onlara göre sözlükler sadece dil üzerine çalışanların kullandığı bir kaynak mıdır yoksa diğer alanlarda çalışanların da kullanması gerekir mi?
9. Sözlük çalışmalarıyla ilgili akademik yayınları takip ediyorlar mı?
10. Sözlük yazarı denilince akıllarına hangi isimler geliyor?
11. Onlara göre sözlük kullanma alışkanlığının hangi yaşlardan itibaren kazandırılması gerekir?
12. Onlara göre sözlük kullanmayı alışkanlık hâline getirmek için neler yapılabilir?

5. Yöntem

2017-2018 eğitim-öğretim yılında yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. “Nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir yaklaşımla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir yaklaşımdır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 45).

5.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği Bölümünde okuyan 3 ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmaya gönüllülük esasına göre toplam 92 öğrenci katılmıştır.

5.2. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak 12 adet açık uçlu sorudan oluşan yapılandırılmış form kullanılmıştır. Bu formda bulunan açık uçlu sorularla katılımcıların sözlük kullanma alışkanlığı hakkında detaylı veri toplanması amaçlanmıştır.

5.3. Verilerin Analizi

Veriler içerik analizine göre düzenlenmiş, öğrencilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar kodlanarak kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilere göre frekans değerleri verilmiştir. “İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259).

5.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenilirlik büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda araştırma sonucunda elde edilen verilerin geçerliğini sağlamak amacıyla verilerin kodlanması ve veri analiz süreci (kavramsal kategoriye nasıl ulaşıldığı) ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Hruschka vd., 2004). Daha sonra, çalışmada elde edilen kategorilere her biri için onu en iyi temsil ettiği varsayılan öğretmen adaylarının görüşlerinden örnekler seçilerek bulgular bölümünde yer verilmiştir (Roberts ve Priest, 2006).

Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için kavramsal kategorilerin altında verilen kodların ait olduğu kavramsal kategorileri temsil edip etmediği teyit edilmiştir. Bunun için iki Türkçe eğitimi uzmanının kodları ve kodlara ilişkin kategorileri karşılaştırılarak kod ve kategori listesine son şekli verilmiştir. Bu şekilde yapılan veri analizinin güvenilirliği; $[Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı) \times 100]$ formülüyle hesaplanmıştır (Miles & Huberman, 1994). Kodlayıcılar arasındaki ortalama güvenilirlik %93 olarak hesaplanmıştır.

6. Bulgular

Bu bölümde, araştırma sonucu elde edilen bulgular ve bulgulara yönelik yorumlar yer almaktadır. Ayrıca bölümün sonunda öğretmen adaylarının sözlük kullanma konusundaki bilişsel yapılarına ait model bulunmaktadır.

1. Soru: “Anlamını bilmediğiniz bir kelime ile karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Anlatınız.”

Tablo 1: Anlamını Bilmedikleri Kelime ile Karşılaştıklarında Ne Yaptıkları

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
Sözlük	Sözlüğe bakmak	29	24,48
	TDK Türkçe Sözlüğe bakmak	7	
	Toplam: 36		
Elektronik Ortam	İnternete bakmak	32	47,61
	TDK internet sözlüğüne bakmak	31	
	Telefondaki sözlük uygulamasını kullanmak	7	
	Toplam: 70		
Düşünme becerisi ve iletişim	Tahmin etmek	30	27,89
	Başkalarına sormak	11	
	Toplam: 41		
		Genel Toplam: 147	100

Öğretmen adaylarının sözlük kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesiyle ilgili birinci soru “Anlamını bilmediğiniz bir kelime ile karşılaştığınızda neler yapıyorsunuz? Anlatınız.” şeklindedir. Öğretmen adaylarının verdiği cevaplara göre çıkarılan kodlar üç farklı kategoride toplanmıştır. “Sözlük” kategorisinde “Sözlüğe bakmak” ifadesinin “TDK Türkçe sözlüğe bakmak” ifadesinden daha yoğun şekilde kullanılması TDK’ye gereken önemin verilmemesini göstermektedir. “Elektronik ortam” kategorisinde ise “İnternete bakmak” ve “TDK İnternet Sözlüğüne bakmak” ifadeleri birbirine yakın sayıda katılımcı tarafından belirtilmesi ise birinci kategorideki durumu çürütmektedir. “Düşünme becerisi ve iletişim” kategorisine bakıldığı zaman öğretmen adaylarının yoğun olarak kelimeyi tahmin etme yöntemine başvurduklarını göstermektedir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Sözlük):

“Türkçe sözlükten yararlanıyorum.” (K.23)

2. Kategori (Elektronik Ortam):

“TDK’nin internet sitesindeki sözlüğünden kelimelerin anlamına bakıyorum.” (K.3)

3. Kategori (Düşünme Becerisi ve İletişim):

“Kelimenin anlamını tahmin etmeye çalışıyorum.” (K.46)

2. Soru: “Sözlük” kelimesi sizde neler çağrıştırıyor? Düşüncelerinizi ifade ediniz.”

Tablo 2: Sözlük Kavramının Çağrıştırdıkları

Kategori	Alt Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)		
	Kitap	Yardımcı kaynak	26	33,83		
		Kılavuz-rehber	6			
		Kalın ve ağır kitap	4			
		Kitapçık	3			
		Ciltli kitap	2			
		Büyük kitap	1			
		Küçük kitap	1			
		Kitap	1			
		Kırmızı kitap	1			
					Toplam:45	
Sözlük Algısı	Kelime ve kavramla ilgili ifadeler	Kelimelerin anlamını öğrenmek	20	42,85		
		Kelime anlamı	12			
		Kelime hazinesi	7			
		Kelimeler	7			
		Kelimelerin toplandığı yer	3			
		Kelime havuzu	2			
		Harfler	1			
		Örnek cümleler	1			
		Kalıp ifadeler	1			
		Sonsuz bir deniz	1			
		Anlamlar dünyası	1			
		Kavram yuvası	1			
					Toplam: 57	
Sözlük çeşitleri		Divânu Lugâti't Türk	3	8,27		
		TDK Türkçe Sözlük	3			
		Kamus-ı Türkî	2			
		Osmanlı Türkçesi Sözlüğü	2			
		Divan Edebiyatı Sözlüğü	1			
			Toplam: 11			
Eğitim		İlkokul	3	15,03		
		Elektronik ortam	3			
		Bilgi hazinesi	3			
		Bilgi dünyası	2			
		Türk dili	1			
		Ders	1			
		Okul	1			
		Bilinmeyen dünyalara açılan kapı	1			
		İngilizce dersi	1			
		Alfabetik sıra	1			
Bireylerin ufkunu açan	1					
Milletin hafızası	1					
Türkçe dersi	1					
		Toplam: 20				
	Genel Toplam		133	100		

“Sözlük” kelimesi sizde neler çağırıyor? Düşüncelerinizi ifade ediniz.” sorusunda öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “Kitap”, “Kelime ve kavramla ilgili ifadeler”, “Sözlük çeşitleri” ve “Eğitim” olmak üzere dört kategoride toplanmıştır.

“Yardımcı kaynak” ve “Kelimelerin anlamlarını öğrenmek” ifadeleri en çok kullanılan çağrışım olmuştur. Çağrışımların “kitap” kategorisinde yoğunlaşması her ne kadar günümüzde elektronik sözlüklerin daha çok tercih ediliyor olsa da öğretmen adaylarının “sözlük” ile “kitap” arasında büyük bir bağ kurduğunu göstermektedir. “Yardımcı kaynak” çağrışımının çok sayıda katılımcı tarafından kullanılması ise sözlüğün gerekli olduğunu hissettiklerini göstermektedir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Kitap):

“Sözcüklerin anlamlarının bulunduğu kitap.” (K.47)

2. Kategori (Kelime ve kavramla ilgili ifadeler):

“Sözlük benim için hazine gibidir. Anlamını bildiğim veya bilmediğim bütün kelimeler yer alıyor. Türkçenin zenginliğini gösteren hazinedir.” (K.24)

3. Kategori (Sözlük çeşitleri):

“Sözlük kelimesi denilince Dîvânü Lugâti’t-Türk ve Kamus-ı Türki aklıma geliyor.” (K.8)

4. Kategori (Eğitim):

“Genelde Türkçe öğretmenlerinin aldırıp öğrencilerin kullanmadığı araçtır.” (K.38)

3. Soru: “Kendinize ait bir sözlüğünüz var mı? Varsa bunu kullanmanın gerekliliğini hissediyor musunuz?”

Tablo 3: Sözlüğe Sahip Olma ve Sözlük Kullanma Gerekliliği

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
Sözlüğe sahip olma	Türkçe Sözlük	53	80,85
	Kelime defteri	7	
	Osmanlı Türkçesi Sözlüğü	6	
	TDK Türkçe Sözlük	4	
	Mobil uygulama	3	
	İngilizce Sözlük	2	
	Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü	1	
	Toplam: 76		
Sözlüğe sahip olmama	Sözlüğü yok.	18	19,14
		Toplam:18	
	Genel Toplam	94	100

“Kendinize ait bir sözlüğünüz var mı? Varsa bunu kullanmanın gerekliliğini hissediyor musunuz?” sorusuna öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “Sözlüğe sahip olma” ve “Sözlüğe sahip olmama” olmak üzere iki kategoride toplanmıştır.

Verilen cevaplara bakıldığında öğretmen adaylarının büyük bölümünün bir sözlüğe sahip olduğu belirlenmiştir. En fazla sahip olunan sözlük ise “Türkçe Sözlük”tür. Ayrıca buradaki “kendine ait sözlük” ifadesinden “kelime defteri” anlayan yedi katılımcı bu şekilde cevap vermiştir. Genel olarak katılımcılardan gelen cevaplar değerlendirildiğinde sözlüğe sahip

oldukları ancak fazla kullanmadıkları belirlenmiştir. Özellikle gelişen teknolojinin de etkisiyle elektronik sözlüklere olan talep daha da artmıştır. Elektronik sözlüklere ulaşımın daha kolay ve pratik olması bunları cazip hâle getirmiştir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Sözlüğe sahip olma):

“Evet, kendime ait farklı farklı sözlüklerim var. Daha çok kullanma gereği hissettiğim sözlük Osmanlı Türkçesi Sözlüğü oluyor.” (K.4)

2. Kategori (Sözlüğe sahip olmama):

“Kendime ait bir sözlüğüm yok ancak bazı durumlarda ihtiyacım olabiliyor.” (K.28)

4. Soru: “Genellikle basılı sözlükleri mi yoksa elektronik sözlükleri mi kullanmayı tercih ediyorsunuz? Niçin?”

Tablo 4: Elektronik ve Basılı Sözlük Tercihleri

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
Sözlük kullanma tercihi	Basılı sözlük	19	22,61
		Toplam:19	
	Elektronik sözlük	65	77,38
		Toplam:65	
	Genel Toplam:	84	100

“Genellikle basılı sözlükleri mi yoksa elektronik sözlükleri mi kullanmayı tercih ediyorsunuz? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “basılı sözlük” ve “elektronik sözlük” olmak üzere iki kategoride toplanmıştır. Öğretmen adaylarının cevapları en çok “elektronik sözlük” kategorisinde yoğunlaşmıştır. Buna gerekçe olarak da ulaşımın kolay olması ve daha pratik olması ifadelerini kullanmışlardır.

Çağa ayak uydurmak ve gelişen teknoloji sayesinde elektronik sözlükleri kullanmak bireylere büyük kolaylıklar sağlamaktadır ancak burada kullanılan sözlüğün niteliği büyük önem taşımaktadır. Elektronik ortamların kolaylıklar sağlamasının yanında büyük bir bilgi kirliliğine de sahip olduğu unutulmamalıdır. TDK'nin internet sitesine gönül rahatlığıyla girilip araştırma yapılabilir. Özellikle öğretmen adaylarının bunun bilincinde olması ve öğrencilerine bu konuda örnek olması gerekmektedir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir:

1. Kategori (Basılı Sözlük):

“Çevremde basılı sözlük varsa ondan yararlanmayı tercih ediyorum çünkü basılı sözlükte ararken sürekli tekrar ettiğim için daha kalıcı olduğuna inanıyorum.” (K.1)

2. Kategori (Elektronik Sözlük):

“Elektronik sözlükleri daha çok kullanıyorum. Her durumda ve her zaman erişebilme imkânım oluyor.” (K.2)

5. Soru: “Bir kelime için sözlüğe baktığınızda sadece ilk anlamını mı okuyorsunuz yoksa diğer anlamlarını da okuma ihtiyacı hissediyor musunuz? Niçin?”

Tablo 5: Sözlükteki Kelimelerin Anlamlarını Öğrenme Becerisi

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
Sözlük kullanma becerisi	Bütün anlamlar	72	80
		Toplam:72	
	Sadece ilk anlam	16	17,7
		Toplam:16	
Metindeki anlamından bulmaya çalışmak	2	2,22	
	Toplam: 2		
	Genel Toplam:	90	100

“Bir kelime için sözlüğe baktığınızda sadece ilk anlamını mı okuyorsunuz yoksa diğer anlamlarını da okuma ihtiyacı hissediyor musunuz? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “Bütün anlamlar”, “Sadece ilk anlam” ve “Metindeki anlamından bulmaya çalışmak” olarak üç kategoride toplanmıştır.

Öğretmen adaylarının çoğunluğunun bütün anlamları okuduğunu söylemesi güzel bir durumdur. Buna gerekçe olarak da genellikle ilk anlamın metindeki anlamını sağlamaması ve diğer anlamları da öğrenme isteği şeklinde belirtmişlerdir. Genel olarak sözlüğe bakıldığında sadece ilk anlamını okuyup geçmek gibi bir yanlıgı vardır. Hâlbuki Türkçe, anlam zenginliğine sahip bir dildir ve bir kelime çok farklı anlamlarda kullanılabilir. Bunun için kelimelerin farklı anlamlarını bilmek ve buna göre kullanmak önemlidir. Öğretmenlerin de bunun bilincinde olması ve öğrencilerine aktarması gerekmektedir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir:

1. Kategori (Bütün anlamlar):

“Tüm anlamlarını okurum çünkü cümle içinde hangi anlamda kullanıldığına emin olmam lazım.” (K.41)

2. Kategori (Sadece ilk anlam):

“Genelde ilk anlamına bakıyorum. Diğer anlamlarını merak etmiyorum.” (K.40)

3. Kategori (Metindeki anlamından bulmaya çalışmak):

“Anlamını cümleden tahmin ederim. Sonra tahminime uygun olan anlamı var mı diye bakarım.” (K.26)

6. Soru: “Güncel Türkçe sözlük dışında hangi sözlükleri kullanma ihtiyacı hissediyorsunuz? Niçin?”

Tablo 6: Farklı Sözlükleri Kullanma Alışkanlıkları

Kategori	Alt Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)	
Sözlük çeşitlerinin kullanımı	Türkçe Sözlük Çeşitleri	Osmanlı Türkçesi Sözlüğü	40	59,82	
		Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü	14		
		Divan Edebiyatı Sözlüğü	9		
		Tarama Sözlüğü	5		
		Derleme Sözlüğü	2		
	Toplam: 70				
	Yabancı Dil Sözlükler	İngilizce Sözlük	18	16,23	
		Almanca Sözlük	1		
	Toplam: 19				
	Elektronik Sözlükler	Elektronik Sözlük	8	8,54	
		TDK İnternet Sözlüğü	2		
	Toplam: 10				
	Diğer	Yazım Kılavuzu	9	15,38	
		İhtiyaç duymuyor.	9		
	Toplam: 18				
Genel Toplam:117				100	

“Güncel Türkçe sözlük dışında hangi sözlükleri kullanma ihtiyacı hissediyorsunuz? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar “Türkçe Sözlük Çeşitleri”, “Yabancı Dil Sözlükler”, “Elektronik Sözlükler” ve “Diğer” olmak üzere dört kategoride toplanmıştır. Öğretmen adaylarının en çok kullanma ihtiyacı hissettiği sözlük, Osmanlı Türkçesi Sözlüğüdür. Buna gerekçe olarak da dersler için önemli olması ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan metinleri anlamak istemeleri şeklinde ifade etmişlerdir. Özellikle Eski Türk Edebiyatı dersindeki şiir türündeki metinleri incelerken sözlüğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların verdiği cevaplarda Osmanlı Türkçesi sözlüğünü İngilizce sözlük ile atasözleri ve deyimler sözlüğü takip etmektedir. Atasözleri ve deyimler bir dilin hazinesi gibidir. Özellikle Türkçe öğretmenlerinin bunları anlamına uygun şekilde kullanması büyük önem taşımaktadır. Genellikle atasözleri ve deyimlerin doğru bilindiğine dair bir yanlıgı vardır. Hemen her birey bu sözlükleri kullanarak bilgilerini yenilemelidir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Türkçe Sözlük Çeşitleri):

“Osmanlı Türkçesi sözlüğü kullanıyorum çünkü Divan Edebiyatı dersini seviyorum.” (K.42)

2. Kategori (Yabancı dil sözlükler):

“İngilizce ve Almanca sözlükleri kullanıyorum.” (K.27)

3. Kategori (Elektronik Sözlükler):

“Elektronik sözlükleri kullanıyorum.” (K.40)

4. Kategori (Diğer):

“Yazım kılavuzuna bakıyorum. Buraya yanlışlarımı düzeltmek amacıyla bakıyorum.” (K.14)

7. Soru: “Daha çok hangi derslerde ve hangi tür metinlerde sözlük kullanma ihtiyacı hissediyorsunuz? Niçin?”

Tablo 7: Derslere ve Metin Türlerine Göre Sözlük Kullanma İhtiyacı

Kategori	Alt Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)	
Sözlük Kullanma İhtiyacı	Dersler	Eski Türk Edebiyatı	47	75,91	
		Osmanlı Türkçesi	15		
		Türkçe	10		
		İngilizce	7		
		Kavram ve Motifler	7		
		Edebiyat	4		
		Türkçe Öğretmenliği bölüm dersleri	3		
		Dünya Edebiyatı	2		
		Halk Edebiyatı	2		
		Çocuk Edebiyatı	1		
		Yeni Türk Edebiyatı	1		
		Dinleme Eğitimi	1		
		Okuma Dersleri	1		
		Sözcük Bilgisi	1		
	Edebiyat Bilgi ve Kuramları	1			
	Cumhuriyet Öncesi Türk Edebiyatı	1			
				Toplam: 104	
	Metin Türleri	Osmanlı Türkçesi ile Yazılmış Metinler		9	24,08
		Eski Metinler		8	
		Edebî Metinler		7	
Akademik Metinler		7			
Tarihî Metinler		1			
Güncel Olmayan Metinler		1			
			Toplam: 33		
			Genel Toplam: 100		
			137		

“Daha çok hangi derslerde ve hangi tür metinlerde sözlük kullanma ihtiyacı hissediyorsunuz? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar “dersler” ve “metin türleri” olmak üzere iki kategoride toplanmıştır. Burada en fazla verilen cevap “Eski Türk Edebiyatı” dersi olmuştur. Gerekçe olarak da eski metinlerdeki kelimeleri anlamak olduğunu ifade etmişlerdir. Bunu Osmanlı Türkçesi ve Türkçe dersleri takip etmektedir.

Metin türleri kategorisinde ise cevaplar Osmanlı Türkçesi ile yazılmış metinler ve eski metinler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu cevaplardan da anlaşılıyor ki öğretmen adayları genellikle eski kelimeler için sözlüğe bakmaktadır. Onun dışındaki güncel kelimeleri genellikle bildiklerini kabul edip sözlüğe bakma ihtiyacı hissetmemektedir. Hâlbuki sözlük, bilinen kelimeler için bile bakılması gereken önemli bir kaynaktır. Türkçe anlam zenginliğine sahip olan bir dildir. Bir kelime çok farklı anlamlarda kullanılabilir. Dilin doğru ve düzgün kullanımı için sözlük kullanmayı alışkanlık hâline getirmek gerekir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Dersler):

“Osmanlı Türkçesi dersinde sözlük kullanma ihtiyacı oluyor. Sebebi, bilmediğim çok kelimenin olması.” (K.39)

2. Kategori (Metin Türleri):

“Eski metinlerde ve makalelerde sözlük kullanma ihtiyacı hissediyorum. Çünkü bu metinlerde anlamını bilmediğim kelime sayısı çok fazla oluyor.” (K.7)

8. Soru: “Sizce sözlükler sadece dil üzerine çalışanların kullandığı bir kaynak mıdır yoksa diğer alanlarda çalışanların da kullanması gerekir mi? Niçin?”

Tablo 8: Bireylerin Sözlük Kullanım Alanları

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
	Herkes	91	98,91
Temel kaynak olarak sözlük kullanımı	Sadece dil üzerine çalışanlar	1	1,08
		Toplam: 92	100

“Sizce sözlükler sadece dil üzerine çalışanların kullandığı bir kaynak mıdır yoksa diğer alanlarda çalışanların da kullanması gerekir mi? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar “herkesin” ve “sadece dil üzerine çalışanlar” olarak iki kategoride toplanmıştır.

Katılımcıların tamamına yakınının “herkes” cevabını vermesi sözlüğe verdikleri önemin bir göstergesidir. Buna gerekçe olarak da dilin bir milletin ortak malı olduğu ve hangi alanda olursa olsun sözlüklerin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda dilin iletişimin önemli bir parçası olduğunu, karşıdakini anlamak ve kendini ifade etmek için dili doğru kullanmak gerektiğini ifade etmişlerdir. Toplumdaki insanlar arasındaki uyumun ve etkili iletişimin de temelini buna dayandığını belirtmişlerdir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir:

1. Kategori (Herkes):

“Diğer alanlarda da çalışanların kullanması gerekir. Bu dil hepimizin. Düzgün ve doğru kullanmalıyız.” (K.36)

2. Kategori (Sadece dil üzerine çalışanlar):

“Günümüzde sadece dil üzerine çalışanların kullandığı bir kaynak.” (K.6)

9. Soru: “Sözlük çalışmalarıyla ilgili akademik yayınları takip ediyor musunuz? Niçin?”

Tablo 9: Sözlükle İlgili Akademik Çalışmaları Takip Etme Durumları

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
Sözlüğün doğası	Takip etmiyor.	79	91,86
	Sadece TDK'nin yeniliklerini takip ediyor.	7	8,1
		Toplam: 86	100

“Sözlük çalışmalarlarıyla ilgili akademik yayınları takip ediyor musunuz? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar “takip etmiyor” ve “sadece TDK’nin yeniliklerini takip ediyor” olarak iki kategoride toplanmıştır. Katılımcıların büyük bölümü “takip etmiyorum” cevabını vermiştir. Özellikle Türkçe öğretmeni adaylarının bu alanla ilgili akademik yayınları takip etmesi gerekmektedir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Takip etmiyor):

“Hayır, ona ayıracak zamanım yok.” (K.45)

2. Kategori (Sadece TDK’nin yeniliklerini takip ediyor):

“Sadece güncel sözlükteki değişiklikleri takip edebiliyorum.” (K.4)

10. Soru: “Sözlük yazarı denilince aklınıza hangi isimler geliyor? Niçin?”

Tablo 10: Sözlükle İlgili Çağrışım Yapan İsimler

Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)
Sözlük Yazarları	Kaşgarlı Mahmut	25	74,45
	İskender Pala	20	
	Şemsettin Sami	19	
	İsmail Parlatır	18	
	Ferit Devellioğlu	15	
	Ahmet Vefik Paşa	2	
	Ali Şir Nevai	1	
	Ömer Asım Aksoy	1	
	Ali Püsküllüoğlu	1	
		Toplam: 102	
Yanılgı İsimler	Muharrem Ergin	10	16,78
	Nihat Sami Banarlı	3	
	Ahmet Bican Ercilasun	2	
	Ziya Gökalp	1	
	Atatürk	1	
	Şinasi	1	
	Doğan Aksan	1	
	Mine Mengi	1	
	F. Kadri Timurtaş	1	
	Ahmet Kabaklı	1	
	Sami Paşazade Sezai	1	
		Toplam: 23	
İsim yok	İsim yok	12	8,75
		Toplam: 137	100

“Sözlük yazarı denilince aklınıza hangi isimler geliyor? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “Sözlük Yazarları”, “Yanılgı İsimler” ve “İsim yok” olarak üç kategoride toplanmıştır.

“Sözlük Yazarları” ifadesinde en fazla söylenen isim Kaşgarlı Mahmut olmuştur. Bilindiği üzere Kaşgarlı Mahmut ilk Türkçe sözlük olan Dîvânu Lugâti’t-Türk’ün yazarıdır. Bu eser ilk sözlük olmasının yanında pek çok önemli özelliğe sahip bir başyapıttır.

Kaşgarlı Mahmut’u İskender Pala, Şemsettin Sami, İsmail Parlatır ve Ferit Devellioğlu takip etmektedir. İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Şemsettin Sami; Kâmus-ı

Türkî, Ferit Devellioğlu; Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat ve İsmail Parlatır; Osmanlı Türkçesi Sözlüğü ile tanınan isimlerdir.

“Yanılgı İsimler” kategorisinde ise öğretmen adaylarının sözlük yazarı olarak belirttiği ancak sözlük yazarı olmayan isimler yer almaktadır. Özellikle Muharrem Ergin çok sayıda katılımcı tarafından cevap olarak söylenmiştir. Oysa Muharrem Ergin dil ve edebiyat alanında önemli çalışmaları olan bir isimdir. Özellikle Türk Dil Bilgisi kitabı sıkça kullanılmaktadır. Onları yanıltan belki Dede Korkut Kitabı (metin-sözlük) olmuş olabilir ancak bu kitap genel bir sözlük değildir. Bu kategorideki diğer isimler de genellikle dil ve edebiyat alanında öne çıkan kişilerdir. Yine şaşırtıcı bir cevap da Atatürk cevabıdır. Mustafa Kemal Atatürk 1932 yılında Türk Dil Kurumunu kurmuştur ancak sözlük yazarı değildir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir:

1. Kategori (Sözlük Yazarları):

“Kaşgarlı Mahmut ve Ali Şir Nevai ilk sözlük yazarlarımızdandır. Günümüzde ise sistemli olarak bu işleri Türk Dil Kurumu yürütmektedir.” (K.34)

2. Kategori (Yanılgı İsimler):

“Sözlük yazarı denilince aklıma Muharrem Ergin geliyor”. (K.8)

3. Kategori (İsim yok):

“Aklıma hiç kimse gelmiyor.” (K.31)

11. Soru: “Sizce sözlük kullanma alışkanlığının hangi yaşlardan itibaren kazandırılması gerekir? Niçin?”

Tablo 11: Sözlük Kullanma Alışkanlığı Kazandırmak

Kategori	Alt Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)	
Gelişimsel Yönden Sözlük Kullanma Alışkanlığı	Okul Öncesi	Okul Öncesi	4	3,60	
			Toplam:4		
	Küçük yaşlarda	Küçük yaşlarda	7	6,30	
			Toplam:7		
	İlköğretim	İlkokul	Okuma-yazmayı öğrendikten sonra	58	90
			Okuma-yazmayı öğrendikten sonra	18	
			Ortaokul	3	
			İlköğretim	3	
			Toplam: 100		
			Toplam: 111	100	

“Sizce sözlük kullanma alışkanlığının hangi yaşlardan itibaren kazandırılması gerekir? Niçin?” sorusuna öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar “Okul Öncesi” “Küçük yaşlarda” ve “İlköğretim” olarak üç kategoride toplanmıştır.

Öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “ilkokul” ifadesinde yoğunlaşmıştır. Bunu “Okuma-yazmayı öğrendikten sonra” ifadesi takip etmektedir. Genel olarak cevaplara bakıldığında zaman katılımcılar öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlığının küçük yaşlarda kazanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu sorunun cevabında “Ağaç yaş iken eğilir.” atasözü çok fazla kullanılmıştır. Erken yaşlarda kazanılan alışkanlıkların daha kalıcı olduğu ifade edilmiştir.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Okul Öncesi):

“Okul öncesi dönemden itibaren alışkanlık kazandırılmalıdır.” (K.49)

2. Kategori (Küçük yaşlarda):

“Sözlük kullanma alışkanlığı küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır çünkü bu yaşlarda daha kolay alışkanlık kazanılır.” (K.39)

3. Kategori (İlköğretim):

“Okuma-yazmaya geçildikten sonra metin işlenmeye başlanıldığından itibaren sözlük kullanılmalı. Çocuklar bu sayede araştırarak öğrenmeye alışır.” (K.16)

12. Soru: “Sizce sözlük kullanmayı alışkanlık hâline getirmek için neler yapılabilir? Düşüncelerinizi ifade ediniz.”

Tablo 12: Sözlük Kullanmayı Alışkanlık Hâline Getirmek için Yapılması Gerekenler

Kategori	Alt Kategori	Kod	Frekans	Yüzde (%)	
Sözlük kullanma alışkanlığı	Alışkanlık kazandırmak	Kitap okuma alışkanlığı kazandırmak	12	20,95	
		Küçük yaşta sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmak	10		
	Toplam: 22				
	Sözlük kullanımını teşvik etmek	Sözlük kullanımını teşvik edici çalışmalar yapmak	15	46,66	
		Sınıf içi eğlenceli sözlük etkinlikleri	14		
		Araştırma sevgisi kazandırma	8		
		Kelime defteri yapmayı teşvik etme	4		
		Elektronik sözlük kullanımını teşvik etme	3		
		Farklı türden metin ve kitaplara yönlendirme	2		
		Not alma- altını çizme vb. stratejileri teşvik etme	2		
Toplam: 49					
Sözlük kullanma bilinci	Sözlük kullanma bilinci kazandırma	8	11,42		
	Öğretmenin sözlük kullanmada örnek olması	4			
Toplam: 12					
Sözlük kullanma zorunluluğu	Derse sözlük getirme zorunluluğu	13	16,19		
	Her sınıfta sözlük bulunması	1			
	Sözlük kullanma dersi	1			
	Sözlük kullanmaya bağlı ödevler	1			
	Sözlüklerden sınav yapılması	1			
Toplam: 17					
Sözlüğün Yapısı	Farklı ve ilgi çekici sözlükler oluşturmak	3	4,76		
	Öğrencilerin düzeyine uygun sözlükler oluşturmak	1			
	Sözlüklerin boyutunu değiştirmek	1			
Toplam: 5					
Genel Toplam:			105	100	

“Sizce sözlük kullanmayı alışkanlık hâline getirmek için neler yapılabilir? Düşüncelerinizi ifade ediniz.” sorusuna öğretmen adaylarının verdiği cevaplar “Alışkanlık kazandırmak” “Sözlük kullanımını teşvik etmek” “Sözlük kullanma bilinci” “Sözlük kullanma zorunluluğu” “Sözlüğün Yapısı” olarak beş kategoride toplanmıştır.

Verilen cevaplara bakıldığında “Sözlük kullanımını teşvik edici çalışmalar yapmak”, “Sınıf içi eğlenceli sözlük etkinlikleri” “Kitap okuma alışkanlığı kazandırmak” ve “Küçük yaşta sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmak” ifadelerinde yoğunlaşmıştır.

Aşağıda öğretmen adaylarının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplara her kategoriden bir örnek verilmiştir.

1. Kategori (Alışkanlık kazandırmak):

“Çocukları küçük yaşlarda anlamını bilmedikleri kelimeleri öğrenmeleri için sözlüğe yönlendirerek küçük yaşlarda bu alışkanlık kazandırılmalıdır.” (K.31)

2. Kategori (Sözlük kullanımını teşvik etmek):

“Öğretmenlere bu konuda büyük görev düşer. Öğrencilere sürekli kelime araştırmaları için teşvik etmeli ve yol göstermelidir.” (K.34)

3. Kategori (Sözlük kullanma bilinci):

“Öğrencilere sözlük kullanmanın gerekli olduğunu ve kullanma bilincini kazandırmak gerekir.” (K.27)

4. Kategori (Sözlük kullanma zorunluluğu):

“Okullarda sözlüklerden sınav yapılabilir.” (K.49)

5. Kategori (Sözlüğün Yapısı):

“Sözlükler daha renkli ve resimli hâle getirilebilir ilköğretim çağı için. Daha sonraki aşamalarda ise sözlükler daha kullanışlı olarak hazırlanabilir.” (K.32)

Öğretmen adaylarının sözlük kullanma konusuna yönelik kavramsal modelin hazırlanmasında NVivo11 programından yararlanılmıştır.

Model 1. Öğretmen adaylarının sözlük kullanma konusundaki bilişsel yapılarına ait model

7. Sonuç ve Öneriler

Öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmanın en kolay ve etkili yolu, öğretmenlerin bu konuda onlara örnek olmasıdır. Sözlük kullanma alışkanlığı kazanmamış ve sözlük bilincine sahip olmayan bir öğretmenin öğrencilerine bunu aktarması beklenemez. Bu çalışma Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının sözlük kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Ulaşılan sonuçlar tablolar hâlinde ayrıntılı şekilde yorumlanmıştır. Burada önemli noktalar üzerinde durularak değerlendirmeler yapılacaktır.

Katılımcılara anlamını bilmedikleri kelime ile karşılaştıklarında ne yaptıkları sorulduğunda sırasıyla en çok internete ve TDK internet sözlüğüne baktıklarını, kelimeyi tahmin etmeye çalıştıklarını ve sözlüğe baktıklarını ifade etmişlerdir. Gelişen teknolojinin etkisiyle artık internet yaşamın her anında insanların yanındadır. Burada önemli olan, interneti doğru şekilde kullanmaktır. Bir kelimeyi internette rastgele aramak gerçek bilgilere ulaşmanın önünde bir engeldir. Özellikle öğretmenlerin bu konuda bilinçli olması ve bunu öğrencilerine aktarması gerekmektedir. Katılımcılara basılı sözlük ve elektronik sözlük tercihleri sorulduğunda ise yine benzer şekilde cevaplar elektronik sözlük üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna gerekçe olarak da ulaşımının kolay olması ve daha pratik olması ifadeleri kullanılmıştır. Buradan da anlaşılıyor ki elektronik sözlüklerin kullanımı çok yaygın bir hâle gelmiştir ve bunun doğru şekilde kullanılması için öğrencilerin yönlendirilmesi gerekmektedir. Benzer şekilde Maden ve Maden'in (2018) elektronik sözlük kullanımıyla ilgili çalışmasında Türkçe öğretmeni adaylarının %87'sinin e-sözlük kullandığı tespit edilmiştir. Katılımcıların pratik, güncel, ulaşımı ve kullanımının kolay olmasından dolayı e-sözlük kullanmayı tercih ettikleri ifade edilmiştir. İlköğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıklarının değerlendirilmesine yönelik çalışmalarda (Melanlıoğlu, 2013; Yaman ve Dağtaş, 2013; Dağtaş, 2014; Tağa, 2022) da öğrencilerin elektronik sözlük kullanma konusunda eğilimli oldukları belirtilmiştir.

Çağrışımlar, bir konu hakkında karşıdakinin düşüncelerini öğrenmede önemli bir araçtır. Katılımcılara sözlük kavramıyla ilgili çağrışımlar sorulduğunda yoğun olarak; yardımcı kaynak, kelimelerin anlamını öğrenmek, kılavuz-rehber ve kelimeler şeklinde cevaplar gelmiştir. Ayrıca çağrışımların “kitap” kategorisinde yoğunlaşması her ne kadar günümüzde elektronik sözlüklerin daha çok tercih ediliyor olsa da öğretmen adaylarının “sözlük” ile “kitap” arasında büyük bir bağ kurduğunu göstermektedir. Sözlükle ilgili çağrışım yapan isimler sorulduğunda ise “Sözlük Yazarları” ifadesinde en fazla söylenen isim Kaşgarlı Mahmut olmuştur. Bilindiği üzere Kaşgarlı Mahmut ilk Türkçe sözlük olan Dîvânu Lugâti't-Türk'ün yazarıdır. Kaşgarlı Mahmut'u İskender Pala, Şemsettin Sami, İsmail Parlatır ve Ferit Devellioğlu takip etmektedir. İskender Pala; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Şemsettin Sami; Kâmus-ı Türkî, Ferit Devellioğlu; Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lugat ve İsmail Parlatır ise Osmanlı Türkçesi Sözlüğü ile tanınan isimlerdir. “Yanılgı isimler” kategorisindeki isimler de genellikle dil ve edebiyat alanında öne çıkan kişilerdir. Yine şaşırtıcı bir cevap da Atatürk cevabıdır. Mustafa Kemal Atatürk 1932 yılında Türk Dil Kurumunu kurmuştur ancak sözlük yazarı değildir.

Katılımcıların sözlüğe sahip olma durumları değerlendirildiğinde ise büyük bölümü sözlüğe sahip olduğunu ifade etmiştir. En fazla sahip olunan sözlük ise “Türkçe Sözlük”tür ancak sözlüğe sahip olmalarına rağmen fazla onu kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Burada yine elektronik sözlüklerin daha çok kullanılması karşımıza çıkmaktadır. Türkçe sözlüğü Osmanlı Türkçesi sözlüğü takip etmektedir. Benzer şekilde, Göçer'in (2016) Türkçe öğretmenleri ile

öğretmen adaylarının sözlük kullarımlarına dair araştırmasında da katılımcıların en çok TDK Türkçe Sözlük ve ardından Osmanlı Türkçesi sözlüğünü kullandığı sonucuna ulaşmıştır.

Katılımcıların en çok kullanma ihtiyacı hissettiği sözlük ise, Osmanlı Türkçesi sözlüğüdür. Buna gerekçe olarak da dersler için önemli olması ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan metinleri anlamak istemeleri şeklinde ifade etmişlerdir. Özellikle Eski Türk Edebiyatı dersinde, şiir türündeki metinleri incelerken sözlüğe ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların verdiği cevaplarda Osmanlı Türkçesi sözlüğünü İngilizce sözlük ile atasözleri ve deyimler sözlüğü takip etmektedir. Bu sözlüklerin kullanılması derslere ve metin türlerine göre değişiklik göstermektedir. Katılımcıların sözlük kullanma ihtiyacını en fazla hissettiği ders “Eski Türk Edebiyatı” dersi olarak belirlenmiştir. Gerekçe olarak da eski metinlerdeki kelimeleri anlayamadıklarını ve sözlüğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmişlerdir. Bunu Osmanlı Türkçesi ve Türkçe dersleri takip etmektedir. Metin türleri kategorisinde ise cevaplar Osmanlı Türkçesi ile yazılmış metinler ve eski metinler üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu cevaplara göre öğretmen adaylarının genellikle eski kelimeler için sözlüğe baktıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmen adaylarının sözlükteki kelimelerin anlamlarını öğrenme becerisi de büyük öneme sahiptir. Çünkü öğrenciler bu konuda da öğretmenlerini örnek alırlar. Katılımcıların çoğunluğu sözlükte bir kelimeyi ararken kelimenin bütün anlamlarını okuduğunu ifade etmiştir. Buna gerekçe olarak da genellikle ilk anlamın metindeki anlamını sağlamaması ve diğer anlamları da öğrenme isteği şeklinde belirtmişlerdir.

Öğretmen adaylarının akademik yayınları takip etmesi onların bilgi ve tecrübelerini geliştirmesi açısından önemlidir. Çalışma sonuçlarına bakıldığında zaman katılımcıların büyük bölümünün sözlük ile ilgili akademik yayınları takip etmediği görülmüştür. Gerekçe olarak da bu alana ilgilerinin olmadığını ve akademik yayınları genel olarak takip etmediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bazıları ise sadece TDK'nin değişiklik ve güncellemelerini takip ettiklerini belirtmişlerdir.

Sözlükle ilgili bir başka konu da Türkçe sözlüğü genel olarak kimlerin kullandığı ya da kimlerin kullanması gerektiğidir. Genellikle toplumda “sözlük” denildiğinde zaman Türkçe öğretmenleri ve Türkçe dersleri akla gelmektedir. Ayrıca sözlüklerin sadece Türkçe derslerine ait bir materyal olduğu düşünülmektedir. Oysaki sözlükler hangi derste ya da hangi alanda olursa olsun bireylerin her zaman ihtiyaç duyacağı bir kaynaktır. Çalışma sonuçlarına bakıldığında öğretmen adaylarının görüşleri de bu yöndedir. Katılımcıların tamamına yakını herkesin sözlük kullanması gerektiği cevabını vermiştir. Buna gerekçe olarak da dilin bir milletin ortak malı olduğu ve hangi alanda olursa olsun sözlüklerin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda dilin, iletişimin önemli bir parçası olduğunu, karşdakini anlamak ve kendini ifade etmek için dili doğru kullanmak gerektiğini ifade etmişlerdir.

Öğretmen adaylarına, öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığının ne zaman kazandırılması gerektiği sorulduğunda ise cevaplar “ilkokul” ifadesinde yoğunlaşmıştır. Bunu “Okuma-yazmayı öğrendikten sonra” ifadesi takip etmektedir. Genel olarak cevaplara bakıldığında zaman da katılımcılar, öğrencilerin sözlük kullanma alışkanlığını küçük yaşlarda kazanması gerektiğini vurgulamışlardır. Aynı zamanda bu düşüncelerini “Ağaç yaş iken eğilir.” atasözüyle de desteklemişlerdir. Alışkanlık konusu, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Kitap okuma, sözlük kullanma vb. alışkanlıklar katılımcıların da ifade ettiği gibi küçük yaşlarda daha kolay kazandırılabilir. Küçük yaşlarda sözlüğü sıkıcı bir kitap olarak gören, sözlüğe karşı olumsuz tutumlar geliştirmiş bir çocuktan severek ve isteyerek sözlük kullanması beklenemez.

Burada en büyük görev öğretmenlere düşmektedir. Aynı zamanda sözlük kullanma alışkanlığının nasıl kazandırılacağı da önemli bir konudur. Katılımcılara bu soru sorulduğunda cevaplar “Sözlük kullanımını teşvik edici çalışmalar yapmak”, “Sınıf içi eğlenceli sözlük etkinlikleri yapmak” “Kitap okuma alışkanlığı kazandırmak” ve “Küçük yaşta sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmak” ifadelerinde yoğunlaşmıştır.

Araştırma ile ilgili olarak şu öneriler verilebilir:

- Türkiye genelinde Türkçe Öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının sözlük kullanma alışkanlıkları değerlendirilip sonuçları karşılaştırılabilir. Çıkan sonuçlara göre eğitimde düzenlemeler yapılabilir.

- Öğrencilerin söz varlığının geliştirilmesinde Türkçe dersleri ve dolayısıyla Türkçe öğretmenlerinin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Ancak dil eğitiminin verilmeye başlandığı okul öncesi öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri başta olmak üzere diğer branş öğretmenlerinin de bu konudaki görevi göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda, farklı branşlardaki öğretmen adaylarının da sözlük kullanma alışkanlıkları incelenebilir. Sonuçlara göre sözlük kullanma bilinci kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir. Sözlük bilgisiyle ilgili derslere yer verilebilir.

- Sözlük kullanma alışkanlığı kazandırılmasında sözlük kullanma becerisi önemli bir konudur. Sözlüğü doğru şekilde kullanabilme becerisine sahip olan öğretmenler bunu öğrencilerine daha etkili şekilde aktarmış olacaktır. Bu amaçla, öğretmen adaylarına yönelik kelime öğretimi ve sözlük bilgisiyle ilgili programlar düzenlenebilir.

- Teknolojik gelişmelere bağlı olarak sözlükler de internet ortamına taşınmıştır. Öğretmen adaylarının elektronik sözlük kullanımına hâkim olması öğrencilerini doğru yönlendirmesine katkı sağlayacaktır. İnternet ortamındaki her sözlüğün doğru bilgi içermediği bilincini öğrencilerine aşılaması büyük önem taşımaktadır. Hem basılı hem de elektronik sözlüklerin kullanımına hâkim olan bir öğretmen adayının gelecekteki öğrencileri sözlüğü daha bilinçli kullanacaktır.

Kaynaklar

- Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil, ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Boz, E. (2006). *Sözlük ve sözlükçülük sorunları. Türkçenin çağdaş sorunları*, (Editör: Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Böler, T. (2006). Türkçe sözlük (TDK) ile örnekleriyle Türkçe Sözlük’ü (MEB) karşılaştırma denemesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1, 101-118.
- Can, A. ve Deniz, E. (2016). Ortaöğretim öğrencilerinin sözlüklere yönelik tutumları. *Millî Eğitim Dergisi*, 45(210), 320-336.
- Çelik, H. (2021). Ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları ve sözlük okuyabilme becerileri. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18), 53-62.
- Çotuksöken, Y. (2002). *Türkçe üzerine denemeler ve eleştiriler*. İstanbul: Papatya Yayıncılık, 181-184.
- Dağtaş, A. (2014). Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin elektronik sözlüklere yönelik görüşleri. *The Journal of Academic Social Science*, 2(7), 542-555.

- Demirtaş, A. A. (2010). *Türkçe öğretmenlerinin okul sözlüğü kullanma konusundaki tutum ve davranışları*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, M. (1982). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: Birlik Yayınları.
- Gairns, R. & Redman, S. (1986). *Working with words: A guide to teaching and learning vocabulary*. Cambridge University Press. USA.
- Göçer, A. (2016). Türkçe öğretmenleri ve öğretmen adaylarının 'sözlük bilgisi ve sözcük öğretimi'ne yönelik yeterlikleri. *Millî Eğitim*, 210, 373-390.
- Gülseren, C. ve Batur, Z. (2009). Sözlüklerin niteliği ve işlevsel özelliği bağlamında sözlük okuma alışkanlığının anadili becerilerine etkisi üzerine kuramsal bir yaklaşım. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(4), 135-147.
- Hruschka, D. J., Schwartz, D., St. John, D. C., Picone-Decaro, E., Jenkins, R.A., & Carey, J.W. (2004). reliability in coding open-ended data: lessons learned from Hiv behavioral research. *Field Methods*, 16(3), 307-331.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Sever, S. (1998). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınları.
- Maden, S. ve Maden, A. (2018). Türkçe öğretmeni adaylarının elektronik sözlük ve yazım kılavuzu kullanma alışkanlıkları. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 377-396.
- MEB (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (1-8. Sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Melanlıoğlu, D. (2013). Ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları: Nitel bir araştırma. *TEKE-Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(2), 266-284.
- Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Parlatır, İ. (1995). Türkçe sözlük çalışmaları ve sorunlarımız. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1(517), 3-19.
- Roberts, P. and Priest, H. (2006). Reliability and validity in research. *Nursing Standard*, 20, 41-45.
- Süt, M. (2015). *Ortaokul Türkçe dersinde öğretmen ve öğrencilerin Türkçe sözlük kullanma tutumları*. Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tağa, T. (2022). Ortaokul öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları üzerine bir araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2, 521-532.
- Türkçe Sözlük (2009). Ankara: TDK Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yaman, H. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sözlük kullanma alışkanlıkları üzerine bir değerlendirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 735-751.
- Yaman, H. ve Dağtaş, A. (2013). Sözlüklere yönelik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, 15-27.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Abstract

The main goal of Turkish education is to develop listening, reading, speaking, and writing skills, which are called four basic language skills. The way to develop basic language skills is through effective vocabulary teaching. In the achievements of the Ministry of National Education Turkish Lesson Curriculum, items related to vocabulary teaching and the necessity of using a dictionary are included. In this respect, the dictionary usage habits of teachers, who are primarily responsible for enriching students' vocabulary and developing their dictionary use skills, appear as an important issue that should be emphasized.

It is known that dictionaries are the most important reference source that reveals the vocabulary of a language. While dictionaries reveal the vocabulary, they also protect the language and transfer it to future generations. This concept, which is called “dictionary” today, used to be expressed with words such as “lugat”, “kamus”, “tuhfe”, “divan”, “mucem” and “ferheng” in our language. Dogan (1982; 906) defines dictionaries as a book in which all or some of the words belonging to a language are collected together with their definitions, mostly in alphabetical order. Vardar (2002; 183) on the other hand, dictionaries include definitions, witnesses, pronunciations, origins, uses, grammatical categories, synonyms, etc., according to topics or conceptual areas, in addition to alphabetical order. or with its equivalents in another language. Aksan (2009: 26) stated that dictionaries are very diverse in terms of the purpose of preparation and the qualities they carry. For example, Multilingual dictionaries, proverb and idiom dictionaries, historical dictionaries, etymology dictionaries, dialect science dictionaries, synonyms dictionaries, term dictionaries, etc.

The richness of the meaning of a language is related to the vocabulary of that language. Vocabulary is the sum of the words in a language. Dictionaries are one of the main sources where words are found together and in a certain order. The use of a dictionary contributes to the enrichment of students' vocabulary. Students with rich vocabulary are successful in reading, listening, speaking, and writing activities.

Vocabulary is important not only for Turkish lessons but for all lessons. They are also successful in daily life.

In activities related to the meaning of words, students try to find the words they do not know by asking their teachers or looking at the dictionary. It is easier for them to learn by asking their teachers. That's why they don't want to look at the dictionary and mess with it. However, for students to enrich their vocabulary, they should make it a habit to use a dictionary. The easiest and most effective way to get students into the habit of using a dictionary is for teachers to set an example for them. When the literature was searched, some studies were found about the attitudes and habits of using dictionaries (Demirtas, 2010; Yaman, 2010; Melanlıoğlu, 2013; Yaman and Dagtas, 2013; Dagtas, 2014; Sut, 2015; Can and Deniz, 2016; Göcer, 2016; Maden and Maden 2018; Celik, 2021; Taga, 2022).

This study was prepared to determine the dictionary usage habits of Turkish teacher candidates. The sample of the study consists of 92 students studying in the 3rd and 4th grades of Necmettin Erbakan University Ahmet Kelesoglu Education Faculty Turkish Language Teaching Department in the 2017-2018 academic year. In this study, in which the qualitative research method was used, 12 open-ended questions were asked to the teacher candidates. The data were organized according to content analysis, and the answers given by the participants to those

open-ended questions were coded and categorized. Frequency values were given according to these categories, and then the findings were interpreted in tables.

The research results can be summarized as follows: Participants generally prefer to use electronic dictionaries. He associates the concept of a dictionary with the concept of a book. Apart from the "Contemporary Turkish Dictionary", the "Ottoman Turkish Dictionary" is mostly used. They generally need a dictionary for "Old Turkish Literature" and "Ottoman Turkish" courses. As lexicographers, the names of "Kasgarlı Mahmut", "Iskender Pala" and "Semsettin Sami" are the most well-known authors. Most of the participants have a dictionary. They usually read all the meanings when looking at the dictionary. The idea that the habit of using a dictionary should be acquired at an early age is at the forefront. The dictionary is seen as an important reference resource that everyone should use. The importance of studies that will encourage the use of dictionaries and the habit of reading books has been emphasized. It is recommended that the research be applied to Turkish teacher candidates throughout Turkey and to teacher candidates in other branches.

